

Artikel

Kegiatan Sosioekonomi Orang Asli Seletar di Kampung Bakar Batu, Johor Bahru
(*Socioeconomic Activities of the Seletar Indigenous People in Kampung Bakar Batu, Johor Bahru*)

Syamil Imran Shamsir, Mashrom Muda* & Zamre Abu Hassan

Akademi Pengajian Melayu, Universiti Malaya, 50603 Kuala Lumpur, Malaysia

*Pengarang Koresponden: mashrom@um.edu.my

Diserah: 30 Jun 2024

Diterima: 20 Ogos 2024

Abstrak: Orang asli (OA) Seletar merupakan salah satu kumpulan OA yang berada di bawah kategori Melayu-Proto bersama suku-suku lain seperti Temuan, Semelai, Jakun, Kanaq dan Kuala. OA Seletar turut diiktiraf sebagai salah satu komuniti orang laut bersama-sama dengan OA Kuala memandangkan keseluruhan kehidupan mereka bergantung kepada dunia laut. Pemahaman OA Seletar terhadap dunia laut sememangnya berbeza dengan orang kebanyakan kerana laut merupakan tempat mereka mencari rezeki dan menyara keluarga. Oleh sebab itu, majoriti OA Seletar telah menjadikan pekerjaan nelayan bagi mendapatkan hasil pendapatan untuk menjamin kelangsungan hidup. Kajian ini bertujuan untuk mengenal pasti kegiatan sosioekonomi yang dilakukan oleh masyarakat OA Seletar di Kampung Bakar Batu, Johor Bahru. Kajian ini telah menggunakan pendekatan kualitatif seperti kaedah temu bual secara mendalam, pemerhatian turut serta dan kaedah kepustakaan. Seramai lima orang informan telah ditemu bual bagi mendapatkan maklumat yang diperlukan. Pemerhatian turut serta juga telah dilakukan bagi mendapatkan bahan bukti untuk menyokong maklumat yang diperolehi semasa sesi temu bual. Hasil daripada kajian mendapati bahawa masyarakat OA Seletar di Kampung Bakar Batu telah menjalankan dua kegiatan sosioekonomi yang utama iaitu nelayan tradisional dan penjualan umpan pancing. Walau bagaimanapun, kedua-dua kegiatan sosioekonomi ini turut mendatangkan cabaran kepada komuniti OA Seletar akibat daripada kerja-kerja pembangunan yang dijalankan berhampiran dengan kawasan penempatan mereka. Kajian ini secara tidak langsung penting bagi mendokumentasikan tentang kegigihan komuniti OA Seletar dalam menjalankan kegiatan sosioekonomi untuk meningkatkan taraf hidup serta taraf ekonomi mereka.

Kata kunci: Kesejahteraan hidup; kualiti kehidupan; orang asli; orang asli Seletar; sosioekonomi

Abstract: Orang Asli (OA) Seletar is one of indigenous group categorized under Proto-Malay group alongside with other tribes such as Temuan, Semelai, Jakun, Kanaq and Kuala. OA Seletar also has been recognized as one of sea gypsies group, alongside with OA Kuala because their entire livelihood depends on the sea. Besides that, their understanding of the marine world is different with common people as the sea is not just a source of sustenance but also means to provide to their families. Because of that, most of OA Seletar have taken up fishing as their main occupation to ensure their survival. This study aims to identify the socioeconomic activities carried out by the Seletar indigenous community in Kampung Bakar Batu, Johor Bahru. This study has used a qualitative approach such as in-depth interview methods, participant observation, and library methods. A total of five informants were interviewed to obtain the necessary information. Participatory observation was also done to obtain evidence to support the information obtained during the interview session. The results of the study found that the Seletar community in Kampung Bakar Batu has carried out two main socioeconomic activities, namely traditional fishing and the sale of fishing bait. However, these activities are

increasingly challenged by development projects near their settlement areas. This study is indirectly important to document the persistence of the Seletar community in carrying out socioeconomic activities to improve their living standards and economic standards.

Keywords: well-being, quality of life, indigenous people, Seletar people, socioeconomic

Pengenalan

Berdasarkan Akta Orang Asli 1954, orang asli (OA) boleh didefinisikan sebagai mana-mana bapanya merupakan salah seorang anggota kumpulan etnik OA, bercakap menggunakan bahasa OA dan mengamalkan adat, kepercayaan serta gaya hidup OA serta mana-mana individu yang menjadi anak angkat OA dan mengamalkan gaya hidup OA boleh dianggap sebagai sebahagian daripada OA. Kewujudan OA di Malaysia tidak boleh dinafikan di dalam mana-mana lipatan sejarah memandangkan OA sudah dikatakan wujud semenjak kurun ke-5 Masihi lagi. OA kini menjadi sebahagian daripada golongan minoriti yang menetap di dalam hutan dan pesisir pantai serta mengamalkan gaya hidup tradisional yang banyak dipengaruhi dengan alam persekitaran serta amalan turun-temurun (Mohamad et al., 2016).

Selain itu, pihak Jabatan Kemajuan Orang Asli (JAKOA) mengatakan bahawa kelompok OA di Malaysia boleh dibahagikan kepada tiga kumpulan utama iaitu (i) Negrito; (ii) Senoi dan (iii) Melayu-Proto. JAKOA turut mengatakan bahawa ketiga-tiga kelompok ini boleh dijumpai di kawasan yang berbeza seperti Negrito yang menetap di utara semenanjung, Senoi di bahagian tengah semenanjung dan Melayu-Proto yang banyak menetap di sekitar kawasan selatan semenanjung Malaysia. Perkara ini turut dipersetujui oleh Kasimin (1991) yang mengatakan bahawa masyarakat OA di Malaysia banyak tersebar di pelbagai kawasan seperti hutan belantara, pergunungan, pulau-pulau dan pesisir pantai.

Berdasarkan klasifikasi yang dibuat oleh pihak JAKOA, kelompok OA Seletar merupakan sebahagian daripada kumpulan Melayu-Proto bersama-sama dengan beberapa suku lain seperti Kuala, Kanaq, Semelai, Temuan dan Jakun. OA Seletar juga merupakan kelompok orang laut yang masih wujud di Malaysia di samping dengan OA Kuala. Pada awalnya, OA Seletar turut menjalankan gaya hidup nomadik seperti mana-mana kelompok OA yang lain (Ali, 2002). Yang membezakan OA Seletar dengan suku OA yang lain ialah OA Seletar menjalankan kehidupan berpindah-randah menggunakan perahu berkajang ataupun dikenali sebagai *pauk* (Misnan, 2017). OA Seletar akan menggunakan *pauk* tersebut dan mereka akan berlegar-legar di sekitar pesisir pantai dan paya bakau yang terdapat di negeri Johor dan Singapura khususnya di perairan Selat Tebrau memandangkan perairan tersebut merupakan wilayah adat mereka (Thomson, 1847). Tindakan OA Seletar ini juga menyebabkan mereka digelar sebagai orang hanyut (Borhan, 1994).

Kini, orang Seletar tidak lagi menjalankan kehidupan nomadik dan mula menetap di beberapa perkampungan di sekitar pesisir Selat Tebrau. Proses pembangunan yang berlaku juga telah mengubah kebudayaan OA Seletar terutamanya dalam aspek ekonomi. Kerja-kerja pembangunan seperti penambakan laut menyebabkan ekonomi OA Seletar yang bergantung kepada hasil laut terjejas. Menurut Nor et al. (2009), modal untuk orang Seletar turun ke laut jauh lebih tinggi berbanding dengan hasil tangkapan yang mereka perolehi. Walaupun kutipan hasil laut semakin terhad, perkara ini tidak menghalang OA Seletar untuk terus turun ke laut bagi mencari rezeki demi menyara diri dan keluarga. Oleh itu, objektif kajian ini adalah untuk mengenal pasti kegiatan sosioekonomi OA Seletar dan melihat perubahan daripada ekonomi sara diri kepada ekonomi berasaskan duit. Kesedaran mengenai kegiatan sosioekonomi mereka ini juga membolehkan pihak yang bertanggungjawab merangka kerja-kerja pembangunan dengan lebih teratur bagi memastikan kebajikan OA Seletar dalam faktor ekonomi dapat dipelihara.

Sorotan Literatur

1. Latar Belakang Orang Laut

Orang laut boleh dikenali dengan pelbagai nama seperti *sea nomads*, *sea gypsies*, *sea folk*, *Celates*, *Selates* dan *boat people* (Roziyah Mohamad Ali, 2019). Selain itu, Wahab (2015) turut mengatakan bahawa orang laut

merupakan kelompok yang hidup di dalam sampan dan mereka akan berlayar daripada satu kawasan ke kawasan yang lain. Hal ini menunjukkan bahawa orang laut mengamalkan gaya hidup yang nomadik (Sopher, 1977). Di samping itu, Andaya (2010) turut membuat pengkategorian bagi komuniti orang laut kepada tiga kumpulan iaitu (i) Sama-Bajau; (ii) Orang Laut dan (iii) Moken/Molken. Ketiga-tiga kelompok ini juga menetap dan boleh dijumpai di kawasan-kawasan yang berbeza. Sebagai contoh, orang Sama-Bajau banyak bertebaran di perairan Borneo, Kepulauan Sulu, Sulawesi dan Maluku. Kelompok Orang Laut pula boleh dijumpai di sekitar Selat Melaka, kepulauan Riau-Lingga dan kawasan-kawasan sungai di sekitar Sumatera dan semenanjung Tanah Melayu. Bagi komuniti Moken/Molken pula, mereka kebanyakannya banyak bertebaran di perairan barat Myanmar dan Thailand.

Walau bagaimanapun, komuniti orang laut bukanlah hanya boleh dijumpai di sekitar Asia Tenggara sahaja, malah boleh juga ditemui di perairan Asia Timur seperti di negara China, Korea dan Jepun (Kim, 1999). Hal ini dapat dibuktikan dengan wujudnya suku *Ebune* di Jepun yang telah menjalinkan hubungan baik dengan kerajaan tempatan di mana suku tersebut telah diberikan keistimewaan oleh *Daimyo* untuk menjalankan kegiatan perikanan di perairan *Kyushu* dan *Setonaikai*. Hal yang sama turut berlaku dalam kalangan orang laut di Tanah Melayu. Orang laut turut menjalinkan hubungan baik dengan kerajaan-kerajaan Melayu serta memainkan peranan penting dalam membekalkan hasil laut dan menjamin keselamatan perairan berkenaan (Chou, 2021; B er enice Bellina et al., 2021).

Andaya (2010) turut mengatakan bahawa kerjasama antara orang laut dan kerajaan Melayu pada ketika itu penting bagi menarik minat pedagang untuk berlabuh di pelabuhan milik Raja-raja Melayu. Malah, orang laut turut menjadi kekuatan utama bagi ketumbukan tentera laut kerajaan Melayu ketika itu (Zainal Abidin Borhan, 1999). Andaya (1975) mengatakan bahawa orang laut turut berperang di bawah panji Kesultanan Johor Lama menentang kerajaan Jambi. Selain daripada menyumbang dalam bidang ketenteraan, orang laut juga merupakan pembekal utama bagi hasil tangkapan laut kepada kerajaan-kerajaan Melayu seperti cengkerang penyu dan mutiara (Andaya, 2010).

2. Kegiatan Sosioekonomi Orang Asli di Malaysia

Komuniti OA di Malaysia cenderung menjalankan pekerjaan yang berkait rapat dengan alam semula jadi yang berhampiran dengan penempatan mereka seperti yang dijalankan oleh OA Semoq Beri yang masih menjalankan kegiatan mengutip hasil hutan (Ramli, 2020). OA Semoq Beri sememangnya terkenal dengan kegiatan mengutip tongkat ali, kayu rotan dan kayu canang sebagai sumber pendapatan mereka. Kesemua hasil hutan ini akan dijual kepada masyarakat luar dengan harga yang tinggi memandangkan proses pengutipannya yang sukar. Selain daripada mengutip hasil hutan, OA Semoq Beri turut menjalankan aktiviti pemburuan seperti memburu rusa, kijang dan ayam hutan. Sama juga seperti mengutip hasil hutan, hasil buruan tersebut juga akan dijual kepada mana-mana individu yang telah membuat tempahan. Malah, kerja-kerja memburu juga turut dilakukan sebagai kegiatan sara diri di mana mereka akan menjadikan hasil buruan sebagai sumber makanan. Walau bagaimanapun, jumlah hasil buruan tidak menentu sepanjang masa. Ada kala OA Semoq Beri tidak berjaya memperolehi sebarang hasil, ada masanya pula hasil buruan melebihi daripada jumlah permintaan. Jika terdapat lebihan, lazimnya mereka akan berkongsi dengan jiran mereka.

Hal yang sama turut dilakukan oleh penduduk orang asli di Kampung Peta (Jamiran et al., 2013). Penduduk OA di kampung berkenaan dikatakan telah menerima impak positif atas usaha pengisytiharan hutan Endau-Rompin sebagai salah sebuah Taman Negara. Usaha tersebut secara tidak langsung telah mewujudkan banyak peluang pekerjaan kepada komuniti OA. Sebagai contoh, kegiatan kraf tangan seperti membuat pakaian yang berasaskan pokok kayu terap telah dijalankan oleh komuniti OA di Kampung Peta. Malah, OA di Kampung Peta turut terlibat dengan pekerjaan sebagai *housekeeping* di Taman Negara Endau-Rompin. Selain itu, terdapat segelintir OA di kampung berkenaan yang bekerja sendiri seperti menguruskan kedai runcit dan menoreh pokok getah di ladang kepunyaan mereka.

Di samping itu, komuniti Semai dan Semelai amat terkenal dengan kegiatan sosioekonomi yang berunsurkan pertanian bagi tujuan sara diri (Idros et al., 2024). Antara tanaman yang diusahakan oleh orang Semai ialah jagung, ubi keledak, ubi kayu dan beberapa jenis sayuran. Tanaman jenis ini sering menjadi pilihan memandangkan tempoh masa yang diambil adalah sangat singkat dan tidak bermusim. Selain itu,

tanaman tersebut juga boleh dijadikan sumber bekalan makanan bagi sepanjang tahun. Walau bagaimanapun, komuniti Semai dan Semelai bukan sahaja terlibat dalam aktiviti ekonomi sara diri, malah mereka juga turut terlibat dalam ekonomi berasaskan wang. Hal ini dapat dilihat apabila suku Semai dan Semelai terlibat dalam aktiviti pertanian berasaskan tanaman kelapa sawit dan getah. Walau bagaimanapun, penanaman kelapa sawit dan getah mempunyai risiko yang sangat tinggi. Kelewatan memungut buah kelapa sawit akan menyebabkan buah tersebut terlerai daripada tandan dan secara tidak langsung ianya akan mengurangkan kualiti buah sawit berkenaan. Bagi tanaman getah pula, pendapatan mereka bergantung kepada musim memandangkan aktiviti menoreh getah tidak dapat dilakukan pada musim tengkujuh.

3. Kualiti Kehidupan Masyarakat Orang Asli di Malaysia

Hakikatnya, kualiti kehidupan bagi komuniti OA di Malaysia masih lagi jauh ketinggalan berbanding dengan komuniti lain (Walid et al., 2015). Hal ini turut disokong oleh Ramli (2020) yang mengatakan bahawa kualiti kehidupan masyarakat OA masih lagi di bawah kategori memuaskan walaupun negara sudah mencapai kemerdekaan semenjak tahun 1957. Kelompok OA merupakan kelompok yang termiskin di Malaysia memandangkan sebanyak 50.9% tergolong di bawah kategori miskin dan 15.4% pula berada di bawah kategori miskin tegar (Masron et al, 2013). Malah, masalah kemiskinan dalam komuniti OA bukan sahaja berlaku di Malaysia tetapi di seluruh dunia. Sebagai contoh, seramai 40% masyarakat peribumi di Australia masih lagi hidup di bawah garis kemiskinan.

Hal ini dapat dilihat dalam konteks komuniti Kanaq dan Kuala di negeri Johor. Orang Kanaq lazimnya mempunyai kelestarian hidup yang jauh lebih rendah berbanding orang Kuala (Omar & Fizer, 2015). Hal ini dapat dilihat di mana jumlah pendapatan orang Kanaq adalah sebanyak RM608.00 sebulan sahaja berbanding dengan pendapatan orang Kuala yang mencecah sebanyak RM1315.00 sebulan. Di samping itu, pendedahan yang diterima oleh komuniti orang Kuala terhadap kemudahan kredit, pinjaman serta geran telah membuka peluang kepada orang Kuala untuk menjana pendapatan tambahan dan secara tidak langsung telah meningkatkan taraf ekonomi mereka. Berbanding dengan orang Kanaq, mereka masih lagi berada di bawah garis kemiskinan walaupun sering menerima bantuan daripada pihak kerajaan. Namun begitu, bantuan-bantuan tersebut tidak begitu efektif kerana bersifat “pakai habis” serta tidak dapat menjana ekonomi setempat (Omar & Fizer, 2015).

Komuniti Bajau-Laut di Sabah juga turut terjejas akibat daripada pembangunan Taman Marin Tun Sakaran (Syarifuddin & Sukimi, 2022). Pembangunan taman marin tersebut secara tidak langsung menyebabkan aktiviti mengutip hasil laut terjejas memandangkan komuniti Bajau-Laut tidak lagi boleh menggunakan teknik-teknik yang sering digunakan. Sebagai contoh, komuniti Bajau-Laut kini dilarang menggunakan teknik megebom ikan dengan tujuan untuk memelihara karang laut. Di samping itu, pembangunan taman marin berkenaan menyebabkan kawasan tangkapan mereka semakin mengecil. Komuniti Bajau-Laut hanya boleh menjalankan aktiviti perikanan di sekitar kawasan yang dibenarkan sahaja. Malah, banyak kawasan tangkapan yang dahulunya boleh diakses kini sudah dilarang.

Bagi konteks OA Seletar pula, mereka turut terkesan dengan kerja-kerja pembangunan yang dijalankan oleh Pembangunan Iskandar (Nor et al, 2009). Pembinaan Pelabuhan Tanjung Pelepas mengakibatkan ramai nelayan OA Seletar menghadapi masalah tangkapan hasil laut yang semakin berkurangan. Pembinaan pelabuhan ini telah mengakibatkan berlakunya pencemaran air laut dan secara tidak langsung menyebabkan populasi ikan, ketam dan kupang semakin merosot. Malah, modal untuk turun ke laut juga jauh lebih tinggi berbanding hasil tangkapan yang berjaya OA Seletar perolehi.

Metodologi Kajian

1. Kawasan Kajian

Kajian ini bertumpu di kawasan perkampungan OA Seletar iaitu di Kampung Bakar Batu yang terletak di Mukim Perling, Johor Bahru. Kampung Bakar Batu merupakan antara perkampungan OA Seletar yang terawal di daerah Johor Bahru dan kini dihuni kira-kira 50 buah keluarga. Kampung ini juga terletak di antara dua buah sungai iaitu Sungai Danga dan Sungai Skudai yang menjadi punca rezeki bagi komuniti OA Seletar.

Malah, perkampungan ini juga terletak berhampiran dengan perairan Selat Tebrau yang memisahkan negara Malaysia dan Singapura. Kedudukan Kampung Bakar Batu yang tidak jauh daripada kawasan bandar menyebabkan kampung tersebut tidak terlepas daripada arus pembangunan. Hal ini demikian kerana Kampung Bakar Batu hanya terletak sejauh 14 kilometer daripada Bandaraya Johor Bahru dan tiga kilometer daripada Bandar Perling.

Rajah 1. Kawasan Perkampungan Orang Asli Bakar Batu, Johor Bahru

2. Pengumpulan Data Kajian

Kajian ini telah dilakukan dengan menggunakan pendekatan kualitatif seperti temu bual secara mendalam, pemerhatian turut serta dan kaedah kepustakaan. Seramai lima orang informan telah ditemu bual di Kampung Bakar Batu. Menurut Noah (2002), kaedah temu bual secara mendalam sememangnya mengambil masa yang lama bagi satu-satu sesi. Hal ini secara tidak langsung menyebabkan ramai di kalangan OA Seletar tidak boleh memberikan kerjasama memandangkan mereka perlu turun ke laut bagi mencari rezeki. Bagi mereka, setiap detik sangat berharga kerana aktiviti mengutip hasil laut ini amatlah bergantung dengan keadaan cuaca. Perubahan cuaca terutamanya di Kampung Bakar Batu boleh berubah pada bila-bila memandangkan OA Seletar tidak boleh turun ke laut pada waktu hujan dan waktu malam. Oleh itu, setiap saat adanya cahaya matahari amat penting bagi mereka gunakan untuk mencari rezeki. Selain daripada kekangan masa, terdapat juga segelintir OA Seletar yang berasa malu dan segan apabila diajak untuk menyertai sesi temu bual. Antara alasan yang sering diberikan ialah mereka tidak mempunyai pelajaran yang tinggi dan berasa malu untuk memberikan pendapat. Di samping itu, menjadi satu kesalahan pula bagi seorang penyelidik untuk memaksa informan terlibat dalam sesi temu bual.

Sebelum sesi temu bual berlangsung, satu perjumpaan bersama dengan Tok Batin telah dilakukan bagi mendapatkan maklumat awal berkaitan dengan kegiatan sosioekonomi di kampung berkenaan. Perjumpaan bersama dengan Tok Batin ini juga membolehkan informan-informan yang bersesuaian diperkenalkan dan seterusnya proses temu janji dilakukan bagi menjalankan sesi temu bual. Masa yang diambil bagi satu-satu sesi temu bual adalah 45 minit sehingga satu jam. Oleh sebab tidak semua informan mempunyai masa yang lama untuk menjalankan sesi temu bual, maka masa yang diambil bagi setiap informan juga berbeza. Lazimnya, sesi temu bual dilakukan di kawasan rumah mereka sendiri bagi memastikan informan berasa selesa sepanjang sesi dijalankan. Oleh sebab itu, keperluan untuk pandai menyesuaikan diri dengan keadaan sekeliling menjadi kayu pengukur bagi seorang pengkaji lapangan yang baik (Hussin et al., 2014). Jadual 1 di bawah menunjukkan profil pemilihan informan yang terlibat dalam sesi temu bual yang dijalankan.

Jadual 1. Profil Pemilihan Informan

Informan	Umur	Jantina	Pekerjaan
Informan 1	60an	Lelaki	Penjual Umpan Pancing
Informan 2	60an	Perempuan	Nelayan Tradisi, Penjual Umpan Pancing
Informan 3	40an	Lelaki	Nelayan Tradisi
Informan 4	40an	Lelaki	Nelayan Tradisi, Penjual Umpan Pancing
Informan 5	40an	Lelaki	Penjual Umpan Pancing

Sumber: Kajian Lapangan (2023)

Selain itu, kaedah pemerhatian turut serta juga dilakukan di Kampung Bakar Batu. Hal ini penting bagi melihat dengan lebih dekat lagi dengan aktiviti sosioekonomi di kampung tersebut. Perkara ini penting bagi mendapatkan gambaran yang lebih jelas mengenai aktiviti sosioekonomi di kampung tersebut. Aktiviti pemerhatian turut serta ini dilakukan dengan melihat bagaimana OA Seletar membuat persiapan sebelum mereka turun ke laut. Di samping itu, kerja-kerja pemerhatian ini juga dibuat dengan melihat sendiri aktiviti jual beli umpan pancing yang diusahakan oleh OA Seletar.

Seterusnya, kajian turut dilakukan dengan melawat kawasan-kawasan tangkapan yang dikunjungi oleh OA Seletar sepanjang mereka menjalankan kegiatan nelayan tradisional. Hal ini merupakan salah satu aspek penting bagi melihat sendiri cara dan teknik yang digunakan oleh OA Seletar ketika menangkap hasil laut seperti ikan dan kerang-kerangan. Malah, kaedah pemerhatian turut serta ini juga boleh dijadikan bahan sokongan terhadap dapatan kajian yang diperolehi semasa sesi temu bual dilakukan.

Akhir sekali, kajian kepustakaan juga dilakukan bagi memperolehi bahan-bahan tambahan yang berkaitan dengan kegiatan ekonomi OA Seletar di Kampung Bakar Batu. Hal ini penting kerana kesemua dapatan kajian kepustakaan boleh dijadikan bahan sokongan terhadap data primer yang diperolehi sepanjang sesi temu bual dan pemerhatian itu tadi. Bahan-bahan sekunder ini diperolehi dengan membuat pembacaan artikel jurnal, buku, tesis dan keratan akhbar yang berkaitan dengan tajuk kajian.

3. Analisis Kajian

Kaedah analisis naratif telah digunakan secara manual dengan mendengar semula rakaman suara sesi temu bual yang telah dijalankan bersama kelima-lima informan OA Seletar. Proses ini dimulakan dengan pendengaran sesi rakaman kali pertama bagi membolehkan kerja-kerja mentranskripsi data dilakukan. Setelah kerja mentranskripsi data selesai, pendengaran kali kedua pula dilakukan bagi memastikan tiada maklumat yang tertinggal semasa pendengaran kali pertama dilakukan. Di samping itu, pendengaran kali kedua ini penting bagi memastikan kerja-kerja semakan transkripsi data dilakukan dengan lebih baik. Seterusnya, isi-isi penting dalam transkripsi data dikeluarkan dan diasingkan mengikut topik yang bersesuaian dengan penulisan hasil kajian.

Selain itu, kaedah deskriptif digunakan bagi menerangkan data-data yang berjaya diperolehi. Hasil dapatan ini turut disulam dengan hasil dapatan yang berjaya diperolehi semasa kerja-kerja pemerhatian turut serta dan kajian kepustakaan. Di samping itu, beberapa keping gambar turut dilampirkan bersama-sama penulisan ini bagi membolehkan pembaca mendapat gambaran berkaitan kajian yang telah dijalankan.

Hasil Kajian

1. Nelayan Tradisional

Bagi komuniti OA Seletar, aktiviti nelayan tradisional mereka ini dikategorikan sebagai perikanan pinggir pantai memandangkan mereka hanya melakukan aktiviti tersebut di sekitar pesisir pantai dan kawasan sungai

sahaja. Hal ini demikian kerana OA Seletar tidak mempunyai kemampuan untuk pergi ke kawasan laut yang lebih dalam memandangkan nelayan OA Seletar hanya menggunakan perahu yang kecil sahaja. Menurut Nor et al (2009), masyarakat OA Seletar sememangnya telah menjalankan aktiviti nelayan sebagai salah satu sumber pendapatan yang digunakan untuk menyara diri dan keluarga mereka.

Secara amnya, nelayan OA Seletar akan mengutip pelbagai jenis hasil tangkapan sama ada di laut ataupun di sungai untuk dijual. Walau bagaimanapun, komuniti OA Seletar di Kampung Bakar Batu sememangnya mempunyai kepakaran dalam menangkap ketam bangkang. Hal ini selari dengan kenyataan Borhan (1994) yang mengatakan bahawa aktiviti mencari ketam dalam kalangan OA Seletar dikenali sebagai “caghik ketam”. Lazimnya, aktiviti menangkap ketam bangkang dilakukan di sekitar kawasan hutan paya bakau yang berhampiran dengan perkampungan mereka. Menurut Informan 3, antara lokasi yang dikunjungi bagi menangkap ketam bangkang adalah di sekitar Sungai Melayu dan Sungai Perepat. Hasil-hasil ketam yang berjaya diperolehi juga akan dijual kepada peraih berbangsa Cina yang berminat. Kenyataan ini turut disokong oleh Lenhard (2002) yang mengatakan bahawa komuniti orang laut akan menjual hasil tangkapan mereka kepada orang tengah yang berbangsa Cina ataupun dikenali sebagai *toke*. Di samping itu, ketam bangkang ini juga dijual kepada pengusaha restoran makanan laut di sekitar Johor Bahru memandangkan harga ketam bangkang sangat tinggi (Ahmad & Isa, 2014). Kini, populasi ketam bangkang yang semakin merosot menyebabkan nelayan OA Seletar beralih kepada aktiviti menangkap ketam bunga pula.

“...kadang-kadang kalau takde kerja saya gi cari ketam. Ketam selali cari kat Sungai Melayu, Sungai Perepat. Situ ada lah sikit paya bakau. Kat sini takde paya dah. Selalu tangkap ketam bangkang. Ketam lain takde. Ketam bunga tu adalah sikit tapi susah jugak...”

(Informan 3)

Gambar 1. Ketam Bangkang

Ketam bangkang (Gambar 1) sememangnya mempunyai nilai yang sangat signifikan dalam kehidupan OA Seletar. Hasil daripada temu bual bersama informan mengatakan bahawa ketam bangkang sering mendapat perhatian terutamanya dalam kalangan masyarakat Cina. Oleh itu, OA Seletar gemar untuk menangkap ketam bangkang dan dijual kepada peraih atau pemilik restoran makanan laut berbangsa Cina. Selain daripada aktiviti menangkap ketam bangkang, nelayan OA Seletar turut terlibat dalam menangkap pelbagai jenis ikan. Antara ikan yang sering ditangkap adalah ikan bandang, belanak, semilang dan tilapia. Menurut Informan 3, ikan-ikan ini lazimnya boleh dijumpai di sekitar kawasan perairan dan sungai-sungai yang berhampiran dengan Kampung Bakar Batu. Selain menangkap ikan untuk dijual, ikan-ikan ini juga digunakan sebagai lauk untuk ahli keluarga mereka.

“...jaring ikan tu adalah. Ikan bandang, ikan belanak tu adalah. Tilapia tu adalah sikit. Sini selat susah dapat ikan elok. Kadang kita jaring untuk buat lauk je. Kalau dapat lebih tu boleh tolak lah jual. Dapat sikit buat makan lauk je. Kalau ada rezeki lebih boleh tolak lah. Hah macam tulah...”

(Informan 3)

Di samping itu, nelayan OA Seletar turut mencari kerang-kerangan seperti kepah dan remis. Lazimnya, OA Seletar akan mencari remis (Gambar 2) ketika air laut sedang surut memandangkan aktiviti mencari remis ini akan dilakukan di sekitar kawasan pasir pantai. Lokasi remis yang terletak di sekitar persisiran pantai memberi kemudahan kepada nelayan tradisi OA Seletar untuk mengutipnya. Kebanyakan nelayan OA Seletar tidak perlu untuk pergi ke kawasan yang lebih jauh untuk mengutip remis. Mereka hanya perlu ke kawasan pantai di sekitar penempatan mereka sahaja memandangkan Kampung Bakar Batu terletak berhampiran dengan kawasan pantai di Selat Tebrau. Menurut Informan 2, OA Seletar akan melihat sekiranya terdapat lubang-lubang kecil di kawasan pasir, maka OA Seletar akan mengorek kawasan berkenaan kerana lubang-lubang tersebut merupakan sarang remis.

“...dia macam ini. Dia macam lintah juga. Cuba kita korek. Kita tak bawak cangkul tadi. Ok sini tak banyak. Sini atas-atas, atas sikit. Hah ni dia punya sarang. Yang bulat-bulat tu. Dia punya sarang, kita korek. Hah tengok berapa banyak...”

(Informan 2)

Gambar 2. Remis

Seterusnya, nelayan OA Seletar turut menggunakan pelbagai cara dan teknik bagi memperoleh hasil tangkapan. Peralatan yang paling lazim digunakan oleh OA Seletar adalah jaring. Menurut Informan 3, jaring ini akan dipasang di sekitar kawasan yang dikenal pasti sebagai lubang ikan dalam tempoh masa yang tertentu. Lazimnya, jaring tersebut akan dipasang selama empat jam sehingga setengah hari. Walau bagaimanapun, tempoh masa tersebut boleh berubah-ubah mengikut keadaan air laut itu sendiri. Sebagai contoh, ketika air laut bergelora ataupun air laut dalam keadaan kotor, nelayan OA Seletar akan terus mengangkat jaring yang telah dipasang kerana keadaan tersebut tidak akan mendatangkan sebarang hasil.

“...nasib lah kalau kita rentang jaring macam ni, kita rentang, kita biar. Time kita tarik tu nasib lah, ada adalah, takde takdelah. Kalau kita rentang jaring dalam empat jam, lima ke enam jam jugak. Kadang kita biar setengah hari pun ada. Tu pun belum tentu dapat. Dalam air kita tak nampak. Kita tengok. Kita tarik kita tengok ada ke takde hah. Kalau takde kita balik lah. besok letak tempat lain pulak...”

(Informan 3)

Di samping itu, komuniti OA Seletar turut menggunakan teknik menyelam untuk mengutip kepah memandangkan mereka mempunyai kemampuan untuk menyelam dalam tempoh masa yang lama tanpa menggunakan sebarang alatan bantuan pernafasan (Zal, 2013). Lazimnya, OA Seletar mampu untuk menyelam selama dua hingga tiga minit. Berdasarkan pemerhatian yang telah dilakukan, OA Seletar di Kampung Bakar Batu akan menyelam di sekitar Sungai Danga. Seperti mana yang dapat dilihat di dalam Gambar 3, lokasi tersebut amat sesuai untuk menjalankan aktiviti menyelam kerana kawasan Sungai Danga tidak mempunyai arus yang deras. Malah kedudukan Sungai Danga yang terlindung di antara dua daratan menjadikan sungai tersebut terselindung daripada ombak laut yang kuat. Malah kawasan sungai itu juga tidak begitu dalam jika hendak dibandingkan dengan kawasan laut luas. Hal ini secara tidak langsung memudahkan nelayan OA Seletar untuk menyelam dengan lebih lama bagi mengutip hasil laut seperti kepah.

Gambar 3. Aktiviti Menyelam OA Seletar

Selain itu, nelayan tradisi OA Seletar akan pergi ke beberapa kawasan sungai yang berhampiran dengan perkampungan mereka bagi mendapatkan hasil tangkapan. Lazimnya, mereka hanya akan pergi ke dua buah sungai yang terletak berhampiran dengan kampung mereka iaitu Sungai Skudai dan Sungai Danga. Kedua-dua sungai ini dianggarkan berjarak kurang satu kilometer (km) daripada Kampung Bakar Batu. Jaraknya yang dekat membolehkan nelayan OA Seletar menjimatkan kos penggunaan minyak petrol kerana tidak semua nelayan mempunyai kemampuan untuk pergi ke kawasan yang jauh.

Di samping itu, Sungai Perepat dan Sungai Melayu turut menjadi pilihan bagi nelayan OA Seletar melakukan aktiviti mengutip hasil laut. Kedua-dua sungai ini sering dijadikan lokasi menangkap ketam bangkang memandangkan kawasan tersebut mempunyai hutan paya bakau yang masih lagi terpelihara. Bagi mana-mana nelayan OA Seletar yang mempunyai kemampuan dari segi kos bahan api, mereka lebih cenderung untuk pergi ke kawasan yang lebih jauh iaitu di sekitar Pendas dan Sungai Pulai yang jaraknya masing-masing sekitar 15km dan 23km daripada Kampung Bakar Batu.

2. Penjualan Umpan Pancing

Masyarakat OA Seletar di Kampung Bakar Batu mula menjual umpan pancing apabila mereka menyedari bahawa terdapatnya permintaan umpan tersebut dalam kalangan orang yang minat memancing. Lazimnya, aktiviti penjualan umpan pancing dilakukan oleh kaum wanita dengan tujuan untuk mencari pendapatan tambahan (Misman, 2017). Sebelum ini, aktiviti mencari umpan pancing hanya dilakukan untuk kegunaan mereka sendiri sahaja untuk digunakan ketika menangkap ikan (Informan 4). Walau bagaimanapun, OA Seletar sudah mula menjual umpan pancing kepada orang ramai dek kerana mendapat permintaan yang tinggi.

Antara umpan pancing yang sering dijual di Kampung Bakar Batu adalah umpan pumpun dan umpan wat-wat. Hal ini demikian kerana kedua-dua jenis umpan ini mempunyai permintaan yang tinggi dan sangat

diminati dalam kalangan pemancing. Walau bagaimanapun, terdapat juga OA Seletar yang menjual umpan udang kecil dan umpan lintah pantai kepada mereka yang berminat.

Berdasarkan sesi temu bual bersama Informan 5, kerja-kerja mencari umpan wat-wat amat sukar memandangkan umpan tersebut hanya boleh ditemui di kawasan hutan paya bakau yang berlumpur. OA Seletar perlu menggunakan cangkul dan menggali lumpur yang setinggi paras paha orang dewasa. Informan 5 turut mengatakan bahawa aktiviti mencari umpan wat-wat ini sememangnya memerlukan kudrat yang sangat kuat. Malah, aktiviti ini juga boleh menyebabkan masalah sakit pinggang dan sakit belakang.

“...selalu umpan saya cari wat-wat bakau je. Kita nak amik pakai cangkul lah. Kita tengok dia punya lumpur lah. Lepas tu kita korek lah. Susah lumpur dalam sini paras paha. Pinggang tak tahan. Kena tunduk kan. Nak buang lumpur lagi bukan senang. Kalau nak cari umpan tu asalnya guna cangkul. Nak guna tangan pun boleh. Pinggang dia kalau kalau cari wat-wat ni. Pinggang ni jangan tanyalah. Dia makan lutut ni. Nak buang gali tu, kalau kau cangkul, air tu keluar mendidih air lumpur. Lubang-lubang ni semua air. Nak timba tanah, nak kasi dia kering. Kita buang lagi tanah. Penat...”

(Informan 5)

Setelah selesai mencari wat-wat, umpan tersebut akan dibawa pulang sebelum dijual kepada orang ramai. Lazimnya, OA Seletar akan menjual sendiri umpan wat-wat yang berjaya diperolehi. Namun begitu, terdapat juga yang gemar menggunakan khidmat orang tengah. Sebagai contoh, Informan 3 dan Informan 5 sering menjual umpan wat-wat kepada abangnya iaitu Informan 1 dengan harga sekitar RM80.00 sekilogram. Walau bagaimanapun, proses hendak mendapatkan satu kilogram wat-wat bukanlah sesuatu perkara yang mudah. Informan mengatakan bahawa mereka rata-rata hanya berjaya membawa wat-wat pulang sebanyak 600 gram sahaja.

Umpan wat-wat (Gambar 4) yang berbentuk seperti cacing yang panjang dan kemerah-merahan ini begitu diminati dalam kalangan orang yang minat memancing kerana umpan ini sangat sesuai dalam menangkap pelbagai jenis hasil laut seperti ikan dan udang kerana bau hanyirnya yang sangat kuat. Menurut Informan 2, umpan wat-wat sememangnya banyak kegunaan terutamanya dalam menangkap ikan semilang, tilapia dan udang galah. Hal ini demikian kerana darah wat-wat yang masih pekat sangat sesuai untuk menarik ikan memakannya. Umpan wat-wat yang telah mati juga sangat sesuai digunakan memandangkan baunya yang busuk dapat menarik ikan-ikan untuk makan umpan tersebut.

“...wat-wat ni dia macam-macam ikan suka. Udang-udang pun makan jugak. Udang galah pun makan. Sekarang ni banyak orang cari wat-wat. Pasal wat-wat bakau ni dia liat. Dia keras badan. Wat-wat ni banyak kegunaan. Nak mancing udang galah boleh. Ikan air tawar pun boleh. Ikan tilapia pun boleh. Pasal umpan ni antarabangsa. Semua ikan suka pasal hanyir tu kuat...”

(Informan 2)

Gambar 4. Umpan Wat-wat

Di samping itu, masyarakat OA Seletar turut menjual umpan pumpun. Pumpun (Gambar 5) merupakan umpan cacing yang berwarna gelap dan boleh dijumpai di dalam sarangnya yang diperbuat daripada duit dan kulit kayu. Hal ini demikian kerana umpan pumpun turut menjadi pilihan untuk digunakan oleh golongan pemancing (Sahazali & Choy, 2013). Hasil daripada sesi temu bual yang dijalankan, umpan pumpun ini juga turut boleh diperolehi di kawasan hutan paya bakau. Namun begitu, proses pencarian umpan pumpun ini tidak begitu sukar jika hendak dibandingkan dengan umpan wat-wat. Walaupun proses pencarian umpan pumpun masih lagi memerlukan kerja-kerja mengorek lumpur, namun tugas tersebut tidak serumit sebagaimana umpan wat-wat (Informan 4). Informan turut mengatakan bahawa tidak semua umpan pumpun boleh diambil kerana hanya umpan yang sudah mencapai umur matang sahaja yang boleh digunakan. Hal ini penting bagi memastikan populasi pumpun boleh terus bertahan dalam tempoh masa yang lama. Seterusnya, umpan pumpun tersebut akan dibalut menggunakan surat khabar dan dijual dengan harga RM3.00 sebungkus.

“...pumpun dia memang dalam bentuk macam tu. Bentuk sebatang macam tu. Amik kat paya tanah lembik. Susah cari dalam. Lumpur dia lembik. Dia macam wat-wat. Kalau wat-wat dia panjang sikit. Tapi lagi dalam benda tu, lagi susah. Kalau dah besar macam ni kita boleh amik. Kalau yang kecil-kecil kita tinggal lah. Kita bela lah. Hah bagi dia besar. Hari-hari amik semua esok takde pulak. Pumpun ni serupa kebun apa-apalah. Ini hari petik sini, esok petik tempat lain. Nanti habis. Ni berapa tahun dah bela ni dah besar. Nanti lepas seminggu ke dua minggu baru kita pergi balik. Pumpun ni kita jual RM3.00 satu ikat. Kat sini paling murah kita jual. Tak pernah naik dari dulu sampai sekarang...”

(Informan 4)

Namun begitu, pencarian umpan pumpun perlu sederhana dan berpeda-pada jumlahnya. OA Seletar tidak akan mencari umpan tersebut dalam jumlah yang terlalu banyak kerana jangka hayat umpan tersebut adalah tidak lebih daripada tiga hari. Jika tidak digunakan, pumpun tersebut akan mati dan pumpun yang telah mati tidak mempunyai nilai dalam kalangan pemancing. Sekiranya OA Seletar mempunyai lebihan umpan pumpun yang tidak dijual, maka mereka lazimnya akan sedekahkan kepada pelanggan untuk digunakan. Hal ini juga penting bagi menjaga hubungan baik dengan pelanggan kerana hubungan baik ini membolehkan mereka menerima pelanggan pada masa akan datang.

“...pumpun ni ikutkan dia tahan tiga hari. Kalau ikutkan ini hari memang tak boleh. Nak pakai esok memang tak boleh. Ini hari untuk hari ni pakai. Ni dah dua hari dah. Kita punya target tu sampai hari ni dah habis dah. Beli sekarang hari ni pakai sampai esok pagi lah. Kalau tak dia mati. Tak seronok lah jual kat orang dia dah mati. Nanti orang complain. Dah mati memang kita buang. Kita rugi kat situlah. Tengoklah berapa bungkus yang terbuang. Benda ni bukan tahan lama pun. Kita bukan niaga benda tahan seminggu dua minggu. Tahan dua tiga hari je...”

(Informan 4)

Gambar 5. Umpan Pumpun

Selain umpan wat-wat dan pumpun, komuniti OA Seletar turut menjual umpan lintah pantai sebagai sumber pendapatan mereka (Gambar 6). Walau bagaimanapun, tidak ramai yang menjual umpan ini kerana kurangnya permintaan dalam kalangan pemancing. Kajian lapangan mendapati hanya seorang sahaja OA Seletar iaitu Informan 4 yang menjual umpan lintah pantai. Informan mengatakan bahawa umpan ini boleh dijumpai di sekitar kawasan pesisiran pantai yang berlumpur. Masa yang sesuai untuk mengutip lintah pantai adalah ketika air laut sedang surut. Walau bagaimanapun, umpan lintah pantai kini agak sukar untuk diperolehi kerana kerja-kerja penambakan laut banyak telah memusnahkan kawasan pantai yang menjadi habitat bagi lintah ini. Harganya yang sedikit mahal berbanding dengan umpan-umpan yang lain turut menjadikan umpan lintah pantai tidak begitu digemari oleh para pemancing. Menurut informan lagi, harga umpan lintah pantai dijual sedikit mahal berbanding umpan lain iaitu RM5.00 sebekas. Hal ini demikian kerana kuantiti lintah pantai yang semakin merosot akibat daripada pencemaran air laut.

“...ni kita panggil lintah pantai. Buat tangkap semilang. Satu bekas ni jual RM5.00. Tapi ni payah dapat. Air tak berapa elok sekarang. Nak tangkap dia ikutkan kena tunggu air surut. Sebab dia suka duduk dekat dalam lumpur tepi pantai. Tapi sekarang payah dah, dah kurang...”

(Informan 4)

Gambar 6. Umpan Lintah Pantai

Umpan yang terakhir adalah umpan udang kecil. Umpan ini turut dijual oleh Informan 4 dengan harga 0.50 sen untuk setiap ekor. Udang-udang (Gambar 7) yang berjaya ditangkap akan disimpan di dalam sebuah kolam takungan kecil bagi membolehkan udang tersebut terus hidup. Perkara ini amat penting bagi memastikan udang-udang tersebut sentiasa segar sebelum dibeli oleh pelanggan yang berminat. Namun begitu, tangkapan udang untuk dijadikan umpan semakin terhad akibat daripada keadaan air laut yang semakin kotor. Informan 4 juga mengatakan bahawa rezeki menjual umpan udang ini juga digunakan untuk menyara diri dan keluarganya.

“...kadang-kadang jaring udang dapat 2 kg ke 3 kg. Tapi udang kecil lah. Udang kecil ni buat mancing buat umpan. Udang ni semua dapat waktu jaring, sekilo ke dua kilo dapat lah. Udang umpan ni tengok lah kadang jual 50 sen ikut ekor. Ikut saiz jugak. Nak cari udang sekarang pun payah air kotor susah dapat hasil. Sekarang sampah je sangkut dekat jaring...”

(Informan 4)

Gambar 7. Umpan Udang Kecil

Perbincangan

1. Ekonomi Sara Diri

Pada asalnya, kegiatan sosioekonomi OA Seletar berkonsepkan ekonomi sara diri. OA Seletar pada awalnya hanya menangkap ikan dan mengutip hasil laut bagi kegunaan diri dan keluarga mereka sahaja. Malah, hasil-hasil laut yang diperolehi tidak akan dijual kepada orang ramai. Hal ini demikian kerana jumlah hasil laut yang ditangkap berada di dalam skala yang kecil dan hanya mampu digunakan dalam persekitaran keluarga sahaja. Memandangkan penempatan OA Seletar yang terletak berhampiran dengan kawasan laut, maka pekerjaan sebagai nelayan tradisional dilakukan sebagai punca ekonomi sara diri mereka. Hal ini selari dengan kenyataan Ramli (2020) yang mengatakan bahawa komuniti OA cenderung menjalankan pekerjaan yang berkait rapat dengan alam semula jadi di sekitar kawasan penempatan mereka. Di samping itu, kerja-kerja mengutip hasil laut pada awalnya tidak dilakukan untuk mengejar keuntungan semata-mata memandangkan hasil laut tersebut hanya digunakan untuk menyara keluarga. Selari dengan kenyataan Idros et al., (2024) yang mengatakan bahawa konsep sara diri merupakan aktiviti yang memberikan hasil tanpa melibatkan wang. Oleh itu, hasil laut yang diperolehi oleh OA Seletar tidak pernah dijual kepada orang awam.

Selain itu, aktiviti mencari umpan pancing pada asalnya tidak dilakukan untuk tujuan menjual sebaliknya pencarian umpan pancing dilakukan bagi kegunaan mereka sendiri untuk kerja-kerja menangkap ikan sahaja. Malah, pencarian umpan pancing juga tidak dilakukan dalam skala besar memandangkan OA Seletar hanya mencari umpan bagi memenuhi keperluan mereka sahaja. Pencarian umpan seperti wat-wat hanya dilakukan apabila mereka hendak menangkap ikan bagi dijadikan makanan sahaja. Menurut Informan 5, dahulunya beliau hanya mencari umpan pancing bagi menangkap ikan untuk dijadikan lauk bagi keluarganya sahaja.

2. Ekonomi Berasaskan Duit

Kerja-kerja pembangunan seperti aktiviti penambakan laut telah menyebabkan hasil tangkapan nelayan OA Seletar semakin berkurangan. Hal ini secara tidak langsung telah menyebabkan komuniti OA Seletar terpaksa bergantung kepada wang ringgit bagi mendapatkan sumber makanan memandangkan laut tidak lagi mampu menampung keperluan asas mereka. Kekurangan hasil laut menyebabkan OA Seletar terpaksa mendapatkan bekalan bahan mentah daripada luar juga memerlukan duit sebagai medium pembayaran. Keperluan duit dalam kehidupan telah memaksa OA Seletar mengubah aktiviti ekonomi sara diri kepada ekonomi yang berasaskan duit. Oleh itu, nelayan OA Seletar terpaksa menangkap ikan dan ketam dalam jumlah yang lebih banyak bagi membolehkan mereka menjual kepada orang ramai. Lazimnya, OA Seletar akan menjual hasil tangkapan kepada peraih pasar ataupun restoran makanan laut. Hal ini selari dengan Lenhart (2002) yang

mengatakan bahawa nelayan OA Seletar cenderung untuk jual kepada orang tengah ataupun dikenali sebagai *toke*.

Hal yang sama turut berlaku dalam kegiatan mencari umpan pancing. Kini, penjualan umpan pancing telah menjadi salah satu kegiatan sosioekonomi utama bagi komuniti OA Seletar di Kampung Bakar Batu apabila mereka mula sedar wujudnya permintaan yang sangat tinggi terhadap umpan berkenaan. Umpan yang mendapat permintaan tinggi merupakan wat-wat dan pumpun. Kuantiti umpan ini yang masih lagi banyak menyebabkan ramai OA Seletar menjual umpan tersebut kepada masyarakat luar. Lazimnya, kawasan-kawasan sungai di sekitar Kampung Bakar Batu menjadi tumpuan untuk mereka yang minat memancing. Oleh itu, mana-mana individu yang ingin mendapatkan umpan pancing yang segar akan cenderung berkunjung ke Kampung Bakar Batu untuk membeli umpan daripada masyarakat OA Seletar.

3. Cabaran Sosioekonomi OA Seletar

Perubahan ekonomi sara diri kepada ekonomi berasaskan duit telah memaksa OA Seletar skala penangkapan hasil laut dan umpan mereka. Bagi meningkatkan jumlah hasil tangkapan, OA Seletar terpaksa pergi ke kawasan tangkapan yang lebih jauh daripada kawasan yang telah ditambak. Justeru itu perjalanan yang jauh akan memakan kos penggunaan petrol. Malah, penggunaan petrol yang meningkat juga tidak dapat menjamin apa-apa hasil tangkapan kepada nelayan OA Seletar. Hal ini demikian kerana kerja-kerja penambakan laut juga telah menyebabkan hasil tangkapan OA Seletar berkurangan. Menurut Informan 4, beliau perlu mengeluarkan belanja bahan api sebanyak RM40.00 jika ingin ke kawasan tangkapan yang lebih jauh seperti Sungai Perepat dan Pendas.

Kaum wanita OA Seletar mula melibatkan diri dalam kerja-kerja mencari umpan bagi membantu suami mereka menjana pendapatan memandangkan jumlah hasil laut yang semakin tidak menentu (Misman, 2017). Namun begitu, kerja-kerja penambakan yang giat dijalankan di sekitar Kampung Bakar Batu telah menyebabkan jumlah kutipan hasil umpan pancing semakin merosot. Hal ini disahkan sendiri oleh Informan 5 yang mengatakan bahawa dahulunya beliau mampu mengutip sebanyak empat kilogram umpan wat-wat. Namun kini, beliau hanya berjaya mengumpulkan sebanyak 800 gram sahaja. Hal ini jelas menunjukkan bahawa populasi umpan pancing terutamanya umpan wat-wat semakin merosot akibat daripada kerja-kerja penambakan laut.

Kesimpulan

Secara kesimpulannya, kegiatan sosioekonomi yang dilakukan oleh masyarakat OA Seletar di Kampung Bakar Batu sememangnya dapat membantu meningkatkan taraf hidup serta taraf ekonomi mereka. Walaupun sering diasak dengan aktiviti pembangunan yang menjejaskan kegiatan sosioekonomi mereka, masyarakat OA Seletar tidak pernah berputus asa untuk meneruskan kegiatan mereka bagi menampung perbelanjaan diri dan keluarga. Malah, aktiviti nelayan tradisional yang sudah sebatikan dengan jiwa mereka terus tetap dijalankan kerana pekerjaan sebagai nelayan tradisi bukanlah sekadar untuk mencari wang pendapatan, namun pekerjaan tersebut merupakan sebahagian daripada kebudayaan mereka sebagai komuniti orang laut.

OA Seletar seharusnya perlu dilibatkan bersama-sama dalam perbincangan sebelum kerja-kerja pembangunan terutamanya sebelum kerja penambakan laut dijalankan memandangkan laut merupakan nadi bagi komuniti OA Seletar. Hal ini demikian kerana laut bukan sahaja menjadi sumber rezeki mereka, malah laut juga merupakan sebahagian daripada identiti OA Seletar yang juga dikenali sebagai orang laut. Sekiranya laut sudah ditambak secara mendadak, maka identiti mereka sebagai orang laut turut akan terjejas. Oleh sebab itu, usaha jitu perlu dilakukan oleh pihak yang berkepentingan bagi memastikan kebudayaan unik OA Seletar ini terus terpelihara. Pihak pemaju yang menjalankan kerja-kerja pembangunan juga tidak wajar mengetepikan perihal OA Seletar dan mereka juga harus memastikan bahawa kerja-kerja penambakan laut perlu dilakukan secara terkawal dan teratur. Penambakan laut secara terkawal bukan sahaja membolehkan negara menjana pendapatan ekonomi dengan lebih baik, tetapi hal ini juga dapat memastikan kebajikan OA Seletar yang bergantung sepenuhnya kepada dunia laut agar mereka dapat terus menjalankan kegiatan ekonomi mereka dan secara tidak langsung mampu mengubah taraf hidup mereka ke arah yang lebih baik.

Penghargaan: Sekalung penghargaan kepada pihak Jabatan Kemajuan Orang Asli (JAKOA) atas kebenaran yang telah diberikan bagi membolehkan kajian ini dijalankan.

Kenyataan Persetujuan Termaklum: Persetujuan telah diperolehi daripada semua informan yang terlibat dalam kajian ini.

Konflik Kepentingan: Tiada konflik kepentingan di dalam penerbitan ini.

Rujukan

- Ahmad, A. & Isa, H. M. (2014). The influence of environmental adaptation on orang Seletar cultures. *7th The International Seminar on Ecology, Human Habitat, and Environmental Change in Malay World*. Pekan Baru, Riau, Indonesia.
- Ali, M. (2002). Singapore's orang Seletar, orang Kallang, and orang Selat: The last settlements. In E. Benjamin, G. & E. Chou, C., *The tribal communities in the Malay world: Historical, cultural, and social perspectives* (pp. 273-292). ISEAS Publishing.
- Ali, R. M. (2019). *Orang laut Johor-Riau dalam perubahan politi sehingga akhir abad ke-20* [Phd Thesis, Universiti Pendidikan Sultan Idris].
- Andaya, L. Y. (1975). *Kingdom of Johore 1641-1728*. NUS Press.
- Andaya L. Y. (2010). *Leaves of the same trees: Trade and ethnicity in the Straits of Melaka*. NUS Press.
- Bellina, B., Blench, R. & Galipaud J.-C. (2021). Sea nomadism from the past to the present. In E. Bellina, B., Blench, R. & E. Galipaud J.-C., *Sea nomads of southeast asia from the past to the present*. (pp. 1-28). NUS Press.
- Borhan, Z. A. (1994). Orang seletar: Ibarat meniti buih. In E. Abdullah Zakaria Ghazali & E. Zainal Abidin Borhan, *Johor, dahulu dan sekarang*. Persatuan Muzium Malaysia.
- Borhan, Z. A. (1999). Peranan orang laut dalam Kesultanan Johor. *Jurnal Warisan Johor*, 3, 125-138.
- Chou, C. (2021). The orang suku laut: Movement, maps and mapping. In E. Bellina, B., Blench, R. & E. Galipaud J.-C., *Sea nomads of southeast asia from the past to the present* (pp. 142-156). NUS Press.
- Hussin, F., Ali, J. & Noor, M S. Z. (2014). *Kaedah penyelidikan & analisis data SPSS*. Penerbit Universiti Utara Malaysia.
- Idros, A. R., Man, Z., Maid, M. & Halim, S. A. (2024). Pengekalan aktiviti ekonomi tradisional masyarakat orang asli di Malaysia: Cabaran komuniti Semai dan Semelai. *e-Bangi: Journal of Social Sciences and Humanities*, 21(1), 502-515. <https://doi.org/10.17576/ebangi.2024.2101.43>
- Jamiran, M. N. S., Wee, S. T., & Mohamed, M. (2013). Sosioekonomi Masyarakat Orang Asli: Kajian Kes di Kampung Peta, Johor. *Simposium Kebudayaan Indonesia-Malaysia*. Universitas Padjadjaran, Bandung, Indonesia.
- Kasimin, A. (1991). *Religion and social change among the indigenous people of the Malay Peninsula*. Dewan Bahasa dan Pustaka.
- Kim, B. (1999). Sea nomads of Japan. *International Journal of Maritime History*, 11(2), 87-105. <https://doi.org/https://doi.org/10.1177/084387149901100206>
- Lenhart, L. (2002). Orang suku laut identity: The construction of ethnic realities. In E. Benjamin, G. & E. Chou, C., *The tribal communities in the Malay world: Historical, cultural, and social perspectives* (pp. 293-317). ISEAS Publishing.
- Malaysia. 2016. *Akta Orang Asli 1954* (Pindaan 2006). (Akta 134). <https://www.forestry.gov.my/images/stories/pdf/Akta/Akta%20Orang%20Asli.pdf>
- Masron, T., Masami, F. & Ismail, N. (2013). Orang asli in Peninsular Malaysia: Population, spatial distribution, and socioeconomic condition. *Journal of Ritsumeikan Social Science and Humanities*, 6, 75-115. https://www.ritsumei.ac.jp/acd/re/k-rsc/hss/book/pdf/vol06_07.pdf
- Misman, J. (2017). *Orang Seletar*. Dewan Bahasa dan Pustaka.

- Mohamad, J. B., Ahmad, A. N., & Razali, J. R. (2016). Faktor-faktor keterancaman budaya material masyarakat orang asli Che Wong. *Journal of Education and Social Sciences*, 5(2), 307-317. https://www.jesoc.com/wp-content/uploads/2016/12/KC5_22.pdf
- Noah, S. M. (2002). *Reka bentuk penyelidikan: Falsafah, teori dan praktis*. Penerbit Universiti Putra Malaysia.
- Nor, H. M., Nor, A., R., M., Rostam, K., Mohamed, E. & Sakawi, Z. (2009). Mengapa kami jadi begini? Konflik masyarakat orang Seletar dan pembangunan Iskandar, Johor Bahru, Malaysia. *GEOGRAFIA Online Malaysian Journal of Society and Space*, 5(2), 59-69. <https://ejournal.ukm.my/gmjss/article/view/17901/5572>
- Omar, M. & Fizer, N. H. M. (2015). Kelestarian hidup ekonomi komuniti orang Kanaq dan orang Kuala, Johor: Suatu penemuan dari aspek penguasaan ke atas modal kewangan. *e-Bangi: Journal of Social Sciences and Humanities*, 12(2), 118-133. <https://ejournal.ukm.my/ebangi/article/view/11250/3639>
- Ramli, M. W. (2020) Keadaan ekonomi komuniti orang asli Semoq Beri di Kampung Sungai Berua, Terengganu. *e-Bangi: Journal of Social Sciences and Humanities*, 17(6), 68-79. <https://ejournal.ukm.my/ebangi/article/view/40941/10756>
- Sahazali, N & Choy, E. A. (2013). Ekopelancongan di Taman Paya Bakau, Seri Manjung, Perak: Persepsi penduduk terhadap impak pembangunan. *GEOGRAFIA Online Malaysian Journal of Society and Space*, 9(3), 69-79. <https://ejournal.ukm.my/gmjss/article/view/18147/5662>
- Sopher, D.E. (1977). *The sea nomads: a study of the maritime boat people of Southeast Asia*. National Museum of Singapore.
- Syarifuddin, N. & Sukimi, M. F. (2022). Changes in Bajau-Laut ethnic identity: A case study of the effects of marine park development in Sabah. *International Journal of Mechanical Engineering*, 7(Special Issue 4), 185-197. https://www.kalaharijournals.com/resources/Special%20Issue-4_21.pdf
- Thomson J. T. (1847). Remarks of the Seletar and Sabimba tribes. *Journal of the Indian Archipelago and Eastern Asia*, 341-351.
- Wahab, S. R. (2015). *Adaptasi sosiobudaya orang laut di Kecamatan Tanah Merah Kabupaten Indragiri Hilir, Riau, Indonesia* [Phd Thesis, Universiti Malaya].
- Walid, N., Ibrahim, E. N. M., Ang, C. S., & Noor, N. M. (2015). Exploring socioeconomic and sociocultural implications of ICT use: An ethnographic study of Indigenous People in Malaysia. *International Conference on Cross-Cultural Design*. (pp. 403-413). Cham, Switzerland: Springer.
- Zal, A. W. A. (2013). Pembentukan modal insan Orang Asli Darat dan Laut di Malaysia. *GEOGRAFIA Online Malaysian Journal of Society and Space*, 9(4), 1-14. <https://ejournal.ukm.my/gmjss/article/view/18156/5692>